

LEH KARYY

Uniwersytet Narodowy "Politechnika Lwowska", Ukraina

ROZWÓJ INNOWACYJNY MIAST – UWARUNKOWANIA I MOŻLIWOŚCI (PRZYKŁAD UKRAINY)

Abstract: Innovative City Development: Conditions and Opportunities on the Example of Ukraine. The dominant importance of innovation over investments is proved on the basis of empiric data from Ukrainian cities analyses in the article. The problems of inadequacy of current production facilities to new challenges from global competition are demonstrated. The main theoretical ideas for the supporting innovating activities in cities are presented. The main recommendations for ensuring innovative development of cities by local self-governments are suggested.

1. Czynniki rozwoju ekonomicznego miast

Nastał najwyższy czas dla Ukrainy, do podjęcia zdecydowanych kroków w celu realizacji innowacyjnej strategii rozwoju gospodarki, efektywnego użycia potencjału naukowo-technologicznego społeczeństwa i przekształcenia go w zasób wzrostu ekonomicznego. W przeciwnym razie oznacza to pozostawanie Ukrainy na peryferii współczesnego zglobalizowanego świata. Dlatego kształtowanie się gospodarki innowacyjnej na Ukrainie staje się nie tylko kwestią wejścia na współczesny poziom społeczno-gospodarczego i naukowo-technicznego rozwoju państw UE, ale i strategią przetrwania [23, s. 105].

Istnieje dużo różnych teorii rozwoju ekonomicznego terytoriów, jednak większość z nich skupia uwagę na dwóch głównych „środkach”, które pozwalają miastom na stały rozwój: inwestycjach i innowacjach.

Zbadajmy, jak inwestycje rzeczywiście wpływają na rozwój małych i średnich miast (nie centrów obwodów). Dlatego porównajmy bezpośrednio inwestycje zagraniczne i inwestycje w kapitał trwały ze średnią pensją i stopę bezrobocia w miastach (tab. 1).

Najpierw zbadano, czy istnieje związek między bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi a poziomem bezrobocia w mieście (ryc. 1). W latach 2007-2009 maksymalny współczynnik determinacji nie przekraczał 0.3, to oznacza, że zależność nie występuje.

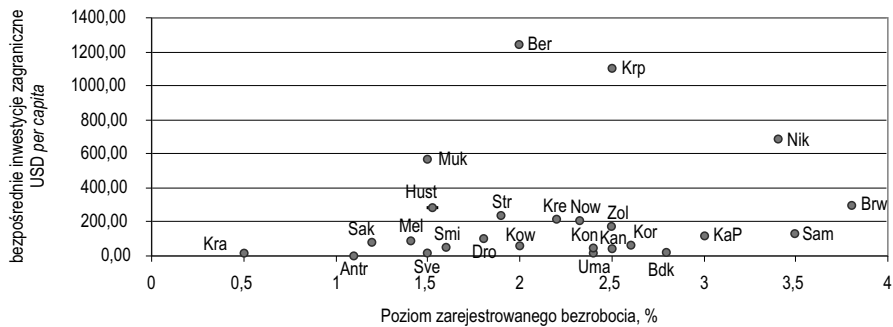
Tabela 1

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne, poziom bezrobocia zarejestrowanego, inwestycje w środki trwałe a średnia pensja pracowników w ukraińskich miastach

Miasto	Sym- bol	2007						2008						2009			
		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Krasnoprakopsk	Krp	1 580,71	4 966,3	1,5	1 296	1 135,81	3 701,9	3,2	1 643	1 112,47	1 120,8	2,5	1 794	1 112,47	1 120,8	2,5	1 794
Saki	Sak	83,06	1 617,3	1,2	1 031	77,28	2 347,3	1,6	1 402	76,97	1 222,8	1,2	1 544	76,97	1 222,8	1,2	1 544
Antracyt	Antr	0,00	1 457,5	0,2	1 389	0,00	1 488,3	2,1	1 960	0,00	692,7	1,1	2 053	0,00	692,7	1,1	2 053
Krasnodon	Kra	16,71	4 307,9	1,0	1 623	0,00	3 613,9	1,0	1 643	14,80	3 572,2	0,5	2 272	14,80	3 572,2	0,5	2 272
Swerdlowski	Sve	0,00	1 762,1	1,1	1 540	0,00	2 359,4	1,4	1 402	97,06	4 759,3	1,4	2 512	97,06	4 759,3	1,4	2 512
Beregowo	Ber	749,57	3 223,0	2,6	869	982,93	4 398,0	2,6	1 146	1 247,53	1 905,7	2,0	1 297	1 247,53	1 905,7	2,0	1 297
Mukaczewo	Muk	601,53	2 842,0	1,6	1 124	662,06	3 812,8	1,6	1 457	562,11	1 846,1	1,5	1 543	562,11	1 846,1	1,5	1 543
Hust	Hust	322,15	1 257,0	2,1	952	344,84	1 783,7	1,6	1 314	279,81	1 008,3	1,5	1 394	279,81	1 008,3	1,5	1 394
Berdjansk	Bdk	43,54	1 447,4	1,9	1 108	66,72	1 957,9	2,9	1 412	58,98	1 067,2	2,6	1 541	58,98	1 067,2	2,6	1 541
Melitopol	Mel	12,71	611,5	0,8	1 069	14,35	603,9	1,8	1 378	14,32	748,4	1,5	1 384	14,32	748,4	1,5	1 384
Zolotonasza	Zol	10,47	3 482,7	2,8	1 001	12,84	12 228,1	3,2	1 338	171,30	2 313,4	2,5	1 456	171,30	2 313,4	2,5	1 456
Kaniw	Kan	158,38	4 039,8	2,3	1 223	61,55	7 864,2	3,4	1 614	29,95	5 148,9	2,4	1 734	29,95	5 148,9	2,4	1 734
Smila	Smi	64,11	2 581,4	1,9	1 136	65,89	2 094,1	3,0	1 535	46,73	2 076,2	1,6	1 532	46,73	2 076,2	1,6	1 532
Umań	Uma	44,20	1 336,1	3,1	1 043	60,49	1 515,8	3,5	1 364	45,32	754,1	2,5	1 452	45,32	754,1	2,5	1 452
Kremeczuk	Kre	644,69	4 282,7	1,2	1 619	684,48	4 447,2	2,0	2 080	215,86	4 073,1	2,2	1 960	215,86	4 073,1	2,2	1 960
Nikopol	Nik	39,74	2 212,6	2,0	1 444	335,56	3 723,5	3,8	1 879	692,43	6 468,6	3,4	1 981	692,43	6 468,6	3,4	1 981
Nowomoskowsk	Now	35,23	1 699,1	1,0	1 193	57,98	2 761,2	2,6	1 535	203,56	778,6	2,3	1 578	203,56	778,6	2,3	1 578

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Kamjanec-Podolski	KaP	0,00	2 169,3	2,3	1 279	96,76	3 224,0	3,3	1 677	115,43	1 500,1	3,0	1 382
Drogobycz	Dro	53,79	1 880,0	1,6	1 067	64,86	3 195,1	1,9	1 404	99,70	1 235,6	1,8	1 431
Sambor	Sam	113,32	1 083,0	3,9	1 018	129,20	1 810,9	4,7	1 374	124,62	1 273,4	3,5	1 471
Stryj	Str	133,94	1 496,0	2,5	1 217	212,09	2 319,0	3,1	1 701	237,37	1 035,5	1,9	1 705
Kowel	Kow	58,46	1 883,5	2,0	1 167	116,11	2 325,8	3,1	1 539	60,31	1 090,6	2,0	1 582
Berdyczow	Bnw	143,33	1 145,8	2,5	983	302,06	1 530,0	4,0	1 291	303,43	712,3	3,8	1 364
Korosteń	Kor	24,76	1 434,4	2,7	1 212	19,92	1 674,7	3,6	1 654	20,29	6 008,2	2,8	1 719
Konotop	Kon	17,75	1 313,7	1,7	1 164	17,86	1 693,6	2,6	1 567	15,60	484,1	2,4	1 712

Źródło: Opracowanie własne.

Ryc. 1. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a poziom bezrobocia zarejestrowanego w 2009 r.
Źródło: Opracowanie własne (ryc. 1-4).

Zanalizowano także związek między bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi a średnią pensją pracowników w miastach (ryc. 2).

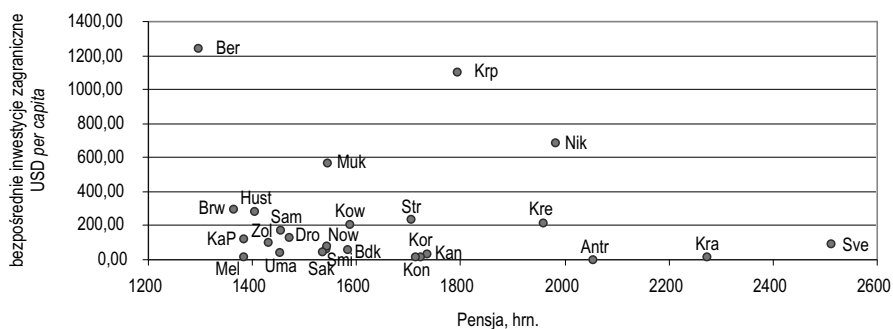
Współczynnik determinacji między bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi a średnią pensją pracowników nie przekracza 0.2 i oznacza, że relacje między bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi na jednego mieszkańca oraz poziomem bezrobocia i przeciętnym wynagrodzeniem w mieście też nie występują.

Załóżmy, że inwestycje będą mieć wpływ na poziom bezrobocia i wynagrodzenia dopiero w następnym roku po dokonaniu wypłaty (ryc. 3 i 4).

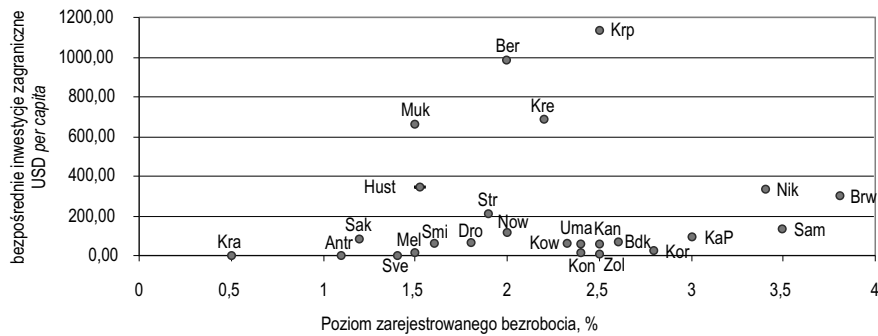
W tym przypadku w ciągu trzech lat również nie odnaleziono silnego związku.

Podobna sytuacja występuje w przypadku relacji inwestycji w środki trwałe a pensją i poziomem bezrobocia. Można więc wnioskować, że na obecnym etapie rozwoju Ukrainy inwestycje faktycznie nie mają silnego wpływu na życie mieszkańców większości miast.

W strukturze eksportu Ukrainy nadal dominują towary i usługi z niskim poziomem wartości dodanej. Taka jednostronnie skierowana struktura eksportu nie odpowiada narodowym interesom Ukrainy, potencjał innowacyjny który jest dosyć duży, nie jest wykorzystany z wielu powodów obiektywnych i subiektywnych [17, s. 128].

Ryc. 2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a średnia pensja pracowników w 2009 r.

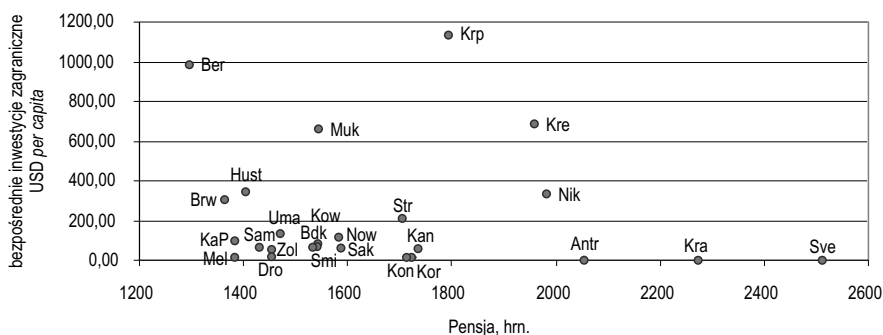

Ryc. 3. Bepośrednie inwestycje zagraniczne w 2008 r. a poziom bezrobocia zarejestrowanego w 2009 r.

W latach 60. ubiegłego wieku 60% eksportu Finlandii stanowiły wyroby przemysłu drzewnego i obróbki drewna, 70% eksportu Izraelu – produkty rolnictwa. Obecnie ponad połowa eksportu tych krajów to produkcja wysokiej technologii. Udział ukraińskich produktów wysokiej technologii w wolumenie eksportu to tylko 17,6% [17, 24, 20].

Termin *moralnego starzenia się technologii* w warunkach przyspieszonego tempa naukowo-technicznego postępu wynosi 7-8 lat. Na Ukrainie w chwili obecnej ok. 40% wszystkich aktywów produkcyjnych wykorzystuje się już od ponad 20 lat. Można więc powiedzieć, że większość majątku produkcyjnego jest już przestarzała i nie jest w stanie zapewnić produkowania wyrobów konkurencyjnych. Dlatego konieczne jest przeprowadzenie modernizacji technicznej i technologicznej produkcji, co jest spowodowane przede wszystkim niezadowalającym stanem i zacofaniem technologicznym większości majątku produkcyjnego [29, s. 86-87].

Upadek ekonomiczny miasta powoduje drenaż utalentowanej młodzieży, co pogarsza i bez tego trudną sytuację demograficzną na Ukrainie, zwłaszcza w małych i średnich miastach. Z tego powodu samorządy nie mogą pozostawać na uboczu procesów modernizacji gospodarki swoich miast, a zmuszane są do wprowadzania

Ryc. 4. Bepośrednie inwestycje zagraniczne w 2008 r. a średnia pensja pracowników w 2009 r.

nowych technologii zarządzania swoją działalnością, aktualizuje się też potrzeba poszukiwania nowych idei do dalszego rozwoju miasta.

2. Teoria rozwoju innowacyjnego

Miasta odgrywają kluczową rolę w rozwoju kraju. Dlatego niezbędność rozwiązania problemów rozwoju innowacyjnego miast stale rośnie, o czym świadczy wzrost liczby publikacji na ten temat.

Innowacja to użycie nowych dla organizacji idei przez wcielanie ich w towary, procesy, usługi i/albo w systemy zarządzania, którymi operuje organizacja [33, s. 12]. Wdrożenie innowacji może wywołać efekty naukowo-techniczne, socjalne, ekologiczne, ekonomiczne i kulturalne.

Opracowana przez Vernona teoria cyklu towaru (model cyklu życia produktu) [6, s. 232; 30, s. 37; 2, s. 79] stwierdza, że rozwój gospodarczy państwa, regionu, miasta, biznesu to ciągły proces tworzenia nowych produktów. Wszystkie towary można więc podzielić na trzy kategorie: nowe towary, dojrzałe i standaryzowane. Jakikolwiek nowy towar z upływem czasu staje się standaryzowanym. Według tej teorii, rozwój gospodarczy może zapewnić wyspecjalizowanie miasta w dowolnej kategorii produktu, jednak najszybszy będzie rozwój w miastach, które zajmują się produkcją nowych towarów.

Jeszcze większą wagę zdolności przedsiębiorstw kraju, regionu, miasta do działalności innowacyjnej nadają twórcy teorii elastycznej specjalizacji (*Flexible Production Theories*) [2, s. 79 i 1, s. 125-136], w szczególności Sabel i Zeitlin. Głównymi kwestiami badanymi przez te teorie są: ocena wpływu na rozwój regionalny różnych rodzajów produkcji (pojedyncza produkcja na zamówienie, małoseryjna produkcja i produkcja masowa); praktyka *outsourcingu* personelu; stosunki z dostawcami; proces integracji pionowej i dezintegracji. Rozwój gospodarczy rozpatruje się nie tylko jako wzrost ilościowy, ale także jako zmiany jakościowe w strukturze przemysłu i przewag konkurencyjnych (np. przejście od minimalizacji kosztów i konkurencji cenowej do konkurencji opartej na innowacjach, zróżnicowanych produktach oraz marketingu, kierowanym do konkretnych nisz rynkowych). W późniejszych badaniach uwagę koncentruje się na badaniu wpływu produkcji elastycznej w sferze pracy, wynagrodzenia i stosunkach władzy rynkowej między dużymi i drobnymi firmami.

Główną siłą napędową rozwoju gospodarczego, zgodnie z tymi teoriami, jest zmiana charakteru popytu, co wymaga większej mobilności przedsiębiorstw. Standardowa masowa produkcja, orientowana na obniżenie kosztów produkcji, wydaje się coraz mniej opłacalna, ponieważ gusty konsumentów w krajach uprzemysłowionych stają się coraz bardziej wyrafinowane, a także narasta konkurencja międzynarodowa. Firmy dopasowują się do nowych warunków, wprowadzając

elastyczne technologie wytwarzania, budując elastyczne stosunki z dostawcami, korzystając z sieci międzyfirmowej wymiany informacjami i wspólnego rozwiązania problemów.

Wśród silnych stron teorii specjalizacji elastycznej można wymienić jej koncentrację na skomplikowanej dynamice produkcji wewnątrz firmy, między firmą a innymi firmami, między firmą a pracownikami. Wada tej teorii to odwrotna strona jej mocnych jakości – skupianie uwagi na specyficznych więziach mikroekonomicznych często prowadzi do zaniedbania zagregowanych regionalnych indeksów. Jeśli chodzi o praktyczne zastosowanie, to teoria elastycznej specjalizacji wspiera tworzenie klastrów przemysłowych, inicjatywy rozwoju sieci “nabywca-dostawca”, programów przekazywania technologii, rozwoju małego biznesu, niektóre rodzaje udziału pracowników w majątku, a także partycypacji pracowników w zarządzaniu przedsiębiorstwami, społecznością.

Rozwój polega m.in. na dyfuzji innowacji i związany jest z wieloletnimi cyklami gospodarczymi. Koncepcja wieloletnich cykli gospodarczych, lub fal rozwoju ekonomicznego, została opracowana w pierwszej połowie XX w. przez rosyjskiego ekonomistę Kondratiewa. Zasadnicza hipoteza wyjaśniająca istnienie tych cykli oparta jest na obserwacji wynalazków naukowych, które pojawiają się cyklicznie, mniej więcej co 50 lat. Zastosowanie tych wynalazków wymaga dużego kapitału, który może być gromadzony w końcowej fazie każdego z cykli, wskutek osłabienia ekspansji wynikającej z wyczerpania się potencjału poprzednich innowacji. Nagromadzony kapitał pozwala więc uruchomić produkcyjnie powstałe w międzyczasie innowacje. Oznacza to początek nowego cyklu. Każdy cykl składa się zatem z dwóch faz: ekspansji, wynikającej z wykorzystania innowacji i depresji, spowodowanej ich upowszechnieniem się i wyczerpaniem dynamiki. Wynalazkom technicznym towarzyszą innowacje w postaci nowych form organizacji pracy i zarządzania, a także nowe formy stosunków społecznych [8, s. 25 i 3, s. 34].

Obserwacja tendencji urbanizacyjnych doprowadziła do powstania rozwijanej m.in. przez Klaasena koncepcji cyklu życia miejskiego, które można podzielić na kilka faz, odpowiadających w pewnej mierze cykлом Kondratiewa:

- Faza urbanizacji – ludność centralnej części miasta rośnie szybciej niż peryferii, których populacja maleje, ale wolniej niż wzrasta ludność części centralnej (faza urbanizacji absolutnej), później następuje faza, kiedy ludność peryferii, jak i obszarów centralnych powiększa się mniej więcej w tym samym tempie (faza urbanizacji relatywnej).
- Faza suburbanizacji – ludność peryferii rośnie szybciej niż obszarów centralnych najpierw relatywnie, a następnie absolutnie.
- Faza dezurbanizacji – cały obszar metropolitalny traci mieszkańców w wyniku dezurbanizacji relatywnej, kiedy liczba mieszkańców centrum maleje szybciej niż rośnie populacja peryferii, a następnie zarówno centrum, jak i peryferie tracą mieszkańców i następuje dezurbanizacja absolutna.

Tabela 2

Cykle Kondratiewa i cykle życia miejskiego

Cykl		Ekspansja	Recesja
I	Rewolucja przemysłowa, tkaniny bawełniane, żelazo, energia parowa	1789-1816	1816-1847
	Urbanizacja absolutna		
II	Koleje żelazne	1847-1873	1873-1896
	Urbanizacja relatywna		
III	Silniki spalinowe, energia elektryczna, chemia, „fordyzm”	1896-1920	1920-1939
	Suburbanizacja względna		
IV	Ropa naftowa, lotnictwo, „ciężka” informatyka	1945-1973	1973-1993
	Suburbanizacja bezwzględna, dezurbanizacja		
V	Komputery, Internet, telefon komórkowy	1993	
	Reurbanizacja względna		

Źródło: [8, s. 30].

- Faza reurbanizacji relatywnej – ludność centrum zmniejsza się wolniej niż peryferii, a następnie zaczyna rosnać, podczas gdy populacja peryferii maleje (reurbanizacja absolutna) (zob. tab. 2) [8, 10, 4, 31].

3. Specyfika tworzenia i rozpowszechnienia innowacji we współczesnych warunkach

Każdy program publiczny, jeśli jest nastawiony na rozwiązanie problemu społecznego, jest programem zmiany. Na ogół nie jest to innowacja rozumiana radykalnie, tak jak chciał Schumpeter, jako pierwsze w skali globalnej zastosowanie nowej „kombinacji czynników wytwórczych”. Jednak z punktu widzenia analizy procesu zarządzania publicznego przyjęcie „lokalnej”, a nie „globalnej” definicji innowacji jest bardziej zasadne i w zasadzie powszechne [5, s. 33].

Specyfika modelu współczesnego rozwoju bazuje się na tym, że innowacja służy do odtworzenia innowacji. Można więc obserwować zjawisko samorozwoju, samo-innowacji, którego do tej pory nie spotykano w działalności ludzkości. Obecność zasobów naturalnych przestała dominować wśród czynników decydujących o rozwoju w przyszłości. Rola innowacji we współczesnej gospodarce jest uwarunkowana kapitałem wiedzy, podczas gdy poprzedni model gospodarczy bazował na kapitale zasobów.

Miasta i regiony, które są aktywne w segmencie tworzenia i rozpowszechnienia innowacji, otrzymują istotne przewagi konkurencyjne. Miasta, które są przygotowane tylko na konkurencję niskim kosztem własnej produkcji wytwarzanej za pomocą

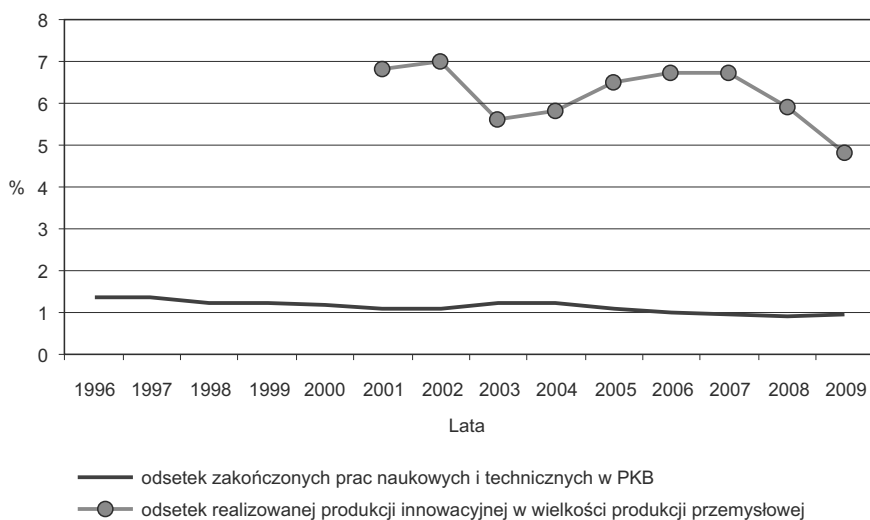
przestarzałej technologii, zależą od zewnętrznych czynników, a więc ich rozwój jest niestabilny.

Wprowadzenie w naukowy użytek pojęcia *gospodarki opartej na wiedzy* (*knowledge-based economy*) i *gospodarki opartej na informacji* (*information economy*) sugeruje, że informacja i wiedza stają się głównym źródłem i kluczem dla pomyślności ludzkiej działalności.

Niestety, według danych oficjalnej statystyki [11], liczba naukowców w Ukrainie spadła więcej niż trzy razy z 313 079 osób w 1990 r. do 94 138 osób w 2008 r. Stale spada również odsetek zakończonych prac naukowych i technicznych w PKB (ryc. 5). Trzeba również pamiętać, że wzrost poziomu wykształcenia nie zawsze gwarantuje wzrost PKB na jednego mieszkańca (tab. 3).

Cechami charakterystycznymi współczesnego procesu innowacji są [18, s. 25 i 22, s. 29-30]:

- 1) zmniejszenie czasu, potrzebnego do uruchomienia produktów nowych zaawansowanych technologicznie, a także trwania cyklu życia produktów, nie tylko *high-tech*, ale i średnich i niskich technologii;
- 2) ciągłość i kumulacja większości produktowych i technologicznych zmian, które zależą od stanu technologii już istniejących i wykorzystywanych;
- 3) zwiększenie skali działalności innowacyjnej;
- 4) różnorodność procesu innowacji – współcześnie obejmuje on nie tylko technologiczne i organizacyjne, ale i socjalne innowacje.

Ryc. 5. Odsetek zakończonych prac naukowych i technicznych w PKB Ukrainy i realizowanej produkcji innowacyjnej w wielkości produkcji przemysłowej w latach 1996-2009

Źródło: Opracowanie własne według danych [11].

Tabela 3

Zależność między poziomem wzrostu wykształcenia i PKB na jednego mieszkańca w wybranych krajach w latach 1965-1985

Państwo	Wzrost poziomu wykształcenia, % rocznie	Wzrost PKB na mieszkańca, % rocznie
Botswana	6,0	9,0
Lesoto	2,0	5,0
Senegal	7,0	-1,0
Madagaskar	5,0	-1,0
Ghana	4,0	-1,0
Afryka Równikowa na ogół	4,0	0,5
Azja Wschodnia	3,0	4,0

Źródło: [21, s. 36].

Ważnym czynnikiem rozwoju kompleksowego, który bazuje na innowacjach, jest ustrój społeczno-gospodarczy i związane z nim formy własności. W warunkach gospodarki rynkowej istnieją realne możliwości dla kształtowania innowacyjnego rozwoju.

Jako *rozwój innowacyjny* rozumiemy przejście organizacji i całej gospodarki do jakościowo nowego stanu, na podstawie technologicznych, ekologicznych, organizacyjnych i innych innowacji, które zapewniają bardziej efektywny i bardziej dynamiczny rozwój [7, s. 28-29].

Bazą dla innowacji jest obecność odpowiednich zasobów ludzkich, badań naukowych, finansowych i możliwości technologicznych, warunków politycznych i administracyjnych, systemów informacyjnych i infrastruktury rynku [27, s. 195 i 19, s. 31].

Każdy proces dyfuzji przestrzennej innowacji jest procesem czasoprzestrzennym. Istnieje wiele klasyfikacji procesów dyfuzji przestrzennej. Najbardziej typowe dyfuzje to ekspansywna i relokatywna, które ponadto mogą być epidemiczne lub hierarchiczne (kaskadowe) [12, s. 71].

Innowacyjność społeczeństwa rozwija się w procesie historycznym i wpływ na jej rozwój ma wiele czynników. Literatura naukowa wymienia główne czynniki wpływające na rozwój innowacyjności społeczeństwa, do których należą: osobowość, praca w zespole, związki zawodowe, firmy, klienci, edukacja, rząd, uwarunkowania historyczne oraz czynniki społeczno-gospodarcze. Tworzenie i absorpcja innowacji są znacznie utrudnione długą trwałością struktur społeczno-przemysłowych, w których mogą zachodzić zjawiska i procesy opierające się na mechanizmie autodeterminacji. Struktury te wykazują dużą inercję i odporność na zmiany. Francik podkreśla, że „Dużą rolę w podnoszeniu innowacyjności przypisuje się dążeniom wolnościowym, pozostającym w opozycji do autodeterminacji i resentymentów. Traktuje się je jako główne motywy zachowań ludzkich. Siłą sprawczą zmian w społeczeństwie nie są jakieś nieokreślone całości społeczne, lecz żywi, konkretni ludzie, którzy charak-

teryzują się dążeniami wolnościowymi. Wolność wewnętrzną daje im m.in. wiedza, której rezultatem może być innowacja poszerzająca pole wolności, ponieważ stawia przed nimi nowe cele i sposoby ich realizacji. Społeczeństwa, które się rozwijają i kierowane są przez zdolnych przywódców (wszelkich szczebli), przyjmują język i wzorce zachowań tych przywódców. Wtedy to innowacje niosą ze sobą pozytywne zmiany we wszystkich sferach życia i zmieniają to życie na lepsze” [7, s. 28].

Nowatorstwo w myśleniu i działaniu jest uwarunkowane wieloma zązębiającymi się czynnikami, wynikającymi zarówno z cech osobowych jednostki, w tym przede wszystkim uznawanego systemu wartości, jak i korelatów jej położenia społecznego, a także charakteru środowiska kulturowego. Za najważniejszy czynnik osłabiający wyzwalenie postaw innowacyjnych uznaje się zbyt duże zróżnicowanie społecznych statusów członków zbiorowości, powodujące zwolnienie przepływu strumienia informacji, ze względu na potwierdzaną empirycznie niską drożność kanałów komunikacyjnych między ludźmi z ekstremalnych biegunów stratyfikacyjnych. Zasygnalizujemy jednak, że i taka sytuacja może stymulować postawy innowacyjne, pod warunkiem, że zostaną uznane za sposób usuwania rozbieżności statusu [9, s. 20-21].

Zatrzymanie się, a następnie degradacja rozwoju innowacyjnego są często skutkiem działania podmiotów systemu zarządzania. Właśnie system zarządzania, po osiągnięciu stabilizacji, zaczyna pracować na siebie, na swoje umocnienie, samopodtrzymywanie i samoizolację. Przeciwdziałanie systemów korporacyjnych zmianom, zwłaszcza radykalnym, ma charakter obiektywny, ponieważ zmiany radykalne mają wpływ na interesy członków pewnych struktur. Nowa technologia może uczynić ich niepotrzebnymi [15, s. 7].

Model zachowania innowacyjnego nastawia miasto na poszukiwanie nowych dróg rozwoju. Zawiera takie elementy, jak:

- kształtowanie kierunków rozwoju;
- opracowanie mechanizmów zarządzania ryzykiem i relacjami z interesariuszami;
- stworzenie sieci wymiany technologiami i *know-how*.

Wykonanie tych zadań jest możliwe tylko pod warunkiem obecności intelektualnego kapitału, który jest zdolny zapewnić dokładne badania marketingowe rynku, wewnętrznego i zewnętrznego środowiska, tworzenie zaawansowanych naukowych podstaw produkcji i użycia wyników naukowych w odnowie technologii produkcji towarów miasta. Pomocą dla społeczności miasta może być użycie zasad i narzędzi planowania strategicznego.

Planowanie strategiczne jest zorientowane na zmianę inercji przeszłości, wcześniejszych tendencji i poszukiwanie nowych możliwości rozwoju. Dlatego przy podejmowaniu decyzji konieczne jest wdrożenie rozwiązań innowacyjnych. Mogą one być realizowane przez praktyczne zastosowanie myślenia strategicznego z jego elementami innowacyjnymi i twórczymi, przez systematyczne wdrażanie instrumentalnej i technologicznej funkcji myślenia strategicznego i fachowe użycie współczesnego arsenału nowoczesnych metod szkolenia i podejmowania decyzji, metod grupowego

generowania pomysłów i oceny rozwiązań. Zasada innowacyjności rozwiązań w planowaniu strategicznym orientuje się na szerokie zaangażowanie innowacji w zarządzaniu i technologii, najlepsze praktyki oraz nowe modele zarządzania i zagospodarowania. Realizacja tej zasady może być osiągnięta tylko na mocy stałego szkolenia zawodowego menedżerów [34, s. 200].

Strategia innowacyjna jest kluczowym elementem polityki innowacyjnej i polega na wyborze najbardziej skutecznych sposobów rozwoju technicznego i technologicznego przez prognozy długoterminowe, porównując czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, uwzględnienie ograniczeń zasobów.

Strategia innowacyjna może zostać zrealizowana jako [16, s. 429]:

- ofensywna, której celem jest zajęcie kluczowej pozycji na rynku i która wymaga dużych kosztów na innowację;
- obronna, która pozwala trzymać się blisko lidera, pożyczając jego innowacje z pewnymi zmianami (przy czym koszty innowacji są niższe, w porównaniu do lidera);
- naśladowcza, przewiduje naśladowanie liderów, powtarzając ich osiągnięcia i wykorzystując specyficzne przewagi swojego kraju, regionu albo organizacji (przy czym koszty na innowację są dosyć niskie);
- zależna, która ma na celu samoobronę przez wykonanie prac subkontraktowych na rzecz organizacji innowacyjnych (koszty innowacji są nieznaczące);
- oportunistyczna, na bazie zajmowania wolnych nisz na rynku (koszty na innowację określają się taktycznymi priorytetami);
- tradycyjna, która przewiduje przetrwanie z wykorzystaniem technologii konserwatywnych (koszty innowacji są minimalne).

Takie strategie innowacyjne mogą być stosowane w formie czystej lub mieszanej, zarówno na poziomie krajowym i lokalnym, jak i w poszczególnych organizacjach.

Niestety, na drodze do realizacji innowacyjnej aktywności na Ukrainie istnieje nadal wiele przeszkód. Ukraina dotychczas nie ma regulacji prawnych do kompleksowego wspierania działalności innowacyjnej. *Ustawa o działalności innowacyjnej* [25], uchwalona w 2002 r., nie jest w pełni ważna. Artykuły *Ustawy*, które obejmują wsparcie finansowe przedsiębiorstw innowacyjnych kosztem specjalnego reżimu opodatkowania, zostały zawieszono na kilka lat [23, s. 108].

Finansowanie działalności innowacyjnej na Ukrainie i w jej regionach jest na bardzo niskim poziomie: głównym źródłem pozostają własne środki przedsiębiorstw, które nie zawsze są w niezbędnej ilości, a wsparcie państwa praktycznie nie istnieje [32, s. 456].

Kapitał zagraniczny nie wykazuje zainteresowania i aktywności w stosunku do wysokich technologii na Ukrainie: inwestycje kierowane są przeważnie do handlu, usług, komunikacji, przemysłu spożywczego i hutniczego [17, s. 128].

Rozwiązanie problemów stymulowania finansowania rozwoju innowacyjnego staje się coraz bardziej kluczowym warunkiem trwałego rozwoju gospodarczego. Do tych problemów należą [20, s. 199]:

- formowanie skutecznego systemu mobilizacji zasobów finansowych (z budżetu państwa, inwestycyjnych, kredytowych, własnych środków przedsiębiorstw, itp.) z różnych źródeł w celu rozwoju innowacyjnego na zasadach rynkowych;
- realne wdrożenie mechanizmów i narzędzi, które mogą stanowić bodźce do finansowania rozwoju działalności naukowej, technologicznej i innowacyjnej, progresywnych zmian strukturalnych w gospodarce;
- stopniowe i trwale zwiększenie realnego produktu krajowego brutto opierając się na wykorzystaniu postępu naukowego i technicznego.

Jedną z przyczyn utrudniających realizację zadeklarowanego przez państwo modelu rozwoju innowacyjnego na Ukrainie jest uproszczone i jednostronne podejście do treści innowacyjnego systemu gospodarczego. Powszechne jest przekonanie, że w procesie innowacyjnym najważniejszy jest wysoki poziom przedsiębiorczości i rozwoju nowych technologii, a także przewaga produkcji naukowo zaawansowanej. Za najważniejsze przesłanki stworzenia gospodarki innowacyjnej uważa się obecność wysoko rozwiniętego kompleksu naukowego i odpowiedniej bazy przemysłowej.

Światowe doświadczenie pokazuje, że wiele krajów, które nie są liderami w dziedzinie nauki, wykazuje imponujące sukcesy w rozwoju innowacyjnym. Belgia, Irlandia, Islandia, Finlandia i inne małe i średnie kraje europejskie, a także Tajwan, Tajlandia, Malezja posiadają dynamiczny system gospodarczy, który jest coraz bardziej zintegrowany z gospodarką globalną opartą na międzynarodowym podziale pracy. Tak tworzą się dość szerokie struktury międzynarodowej sieci współpracy produkcyjnej, która obejmuje setki lub tysiące ogniw. W taki sposób rozprzestrzeniają się więc po całym świecie technologie przemysłowe.

Istnieją trzy główne sposoby takiego rozpowszechnienia technologii przemysłowych [17, s. 129-130]:

- 1) Import półproduktów *high-tech*, które nie są produkowane w kraju, w celu wzrostu jakości wyrobów końcowych, których są składnikami. Z biegiem czasu, kraj, który je importuje, może nauczyć się samodzielnie wytwarzać takie półprodukty wysokiej jakości.
- 2) Skup i sprzedaż licencji. Należy pamiętać, że może to powodować ryzyko pogorszenia pozycji rynkowych firmy-sprzedawcy licencji. Dlatego korporacje międzynarodowe wolą sprzedać swoje przestarzałe technologie, a nowsze wykorzystują tylko w swoich zagranicznych oddziałach. Statystyka pokazuje, że transakcje między matczynymi firmami i ich oddziałami wynoszą ok. 80% wszystkich międzynarodowych transakcji technologii.
- 3) Inwestycje bezpośrednie w przedsiębiorstwa wysokich technologii, w gospodarki innych krajów – w formie tworzenia tam wspólnych przedsiębiorstw.

Współpraca ze światowymi firmami-liderami zmusza dostawców detali, węzłów i składników czy końcowych wyrobów do osiągnięcia poziomu standardów światowych. Z biegiem czasu, ogólna kwalifikacja firm miejscowych, ich poziom

kultury produkcyjnej zwiększa się tak, że staje się możliwe przechodzenie do opanowania bardziej skomplikowanych faz procesu wytwórczego.

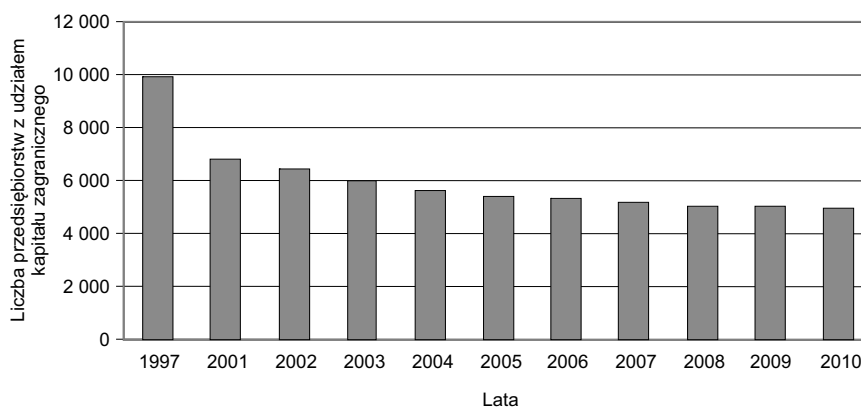
Na początku 2010 r. w porównaniu z 1997 r. liczba wspólnych przedsiębiorstw zmalała prawie dwukrotnie (ryc. 6). Spadek liczby przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego na Ukrainie odbywa się za pomocą zniesienia ulg, które kiedyś istniały dla takich przedsiębiorstw, skomplikowanym systemem opodatkowania i wysokim ryzykiem, związanym z przedsiębiorczą działalnością w kraju.

Warunkiem użycia innowacyjnego modelu rozwoju jest również zapewnienie ścisłych związków między organizacjami badawczymi, projektowymi, produkcją i konsumentami.

Niewykorzystany jest potencjał innowacyjny uniwersytetów ukraińskich, jako ośrodków regionalnych systemów innowacji, czyli kompleksu instytucji prawnych, finansowych i socjalnych, które zabezpieczają procesy innowacyjne oraz propagują nowe technologie, mają silne lokalne korzenie, tradycje, właściwości polityczne i kulturalne [24, s. 19].

Na Ukrainie można wymienić następujące charakterystyczne problemy rozwoju instytucjonalnego sektora innowacji [opracowanie własne na podstawie 14, 23, 24, 28]:

- niekompletne i niedoskonałe ustawodawstwo regulujące procesy innowacyjne (brak prawnych gwarancji inwestycji, nieuzasadniona surowa polityka podatkowa i celna, niepewność prawa własności intelektualnej);
- ograniczone zasoby finansowe (nierozwinięty system finansowania; deficyt własnych środków podmiotów działalności innowacyjnej; brak środków finansowych budżetów miejscowych i obwodowych);
- brak rozwiniętej infrastruktury innowacyjnej (parków technologicznych, innowacyjnych biznesinkubatorów, doradczych oraz inżynierskich przedsiębiorstw itp.);
- nieefektywne użycie istniejącego potencjału naukowo-technicznego.

Rys. 6. Dynamika zmiany liczby przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego na Ukrainie w latach 1997-2010

Źródło: [26].

Władza miasta ma bardzo ograniczone możliwości eliminacji tych przeszkód. Jednak, naszym zdaniem, władza lokalna może i musi rozwijać pragnienie do innowacyjności w społeczeństwie, ułatwiać dostęp i wymianę informacją w społeczeństwie i z jej zewnętrznym środowiskiem, tworzyć społeczeństwo kreatywne.

Społeczeństwo kreatywne to takie, w którym ludzie w celu zaspokojenia swoich potrzeb i demonstracji własnych interesów organizują się i wypowiadają w licznych organizacjach, a także samodzielnie, albo w grupach prowadzą działalność gospodarczą (przedsiębiorczą) i społeczno-polityczną [13, s. 48].

Pojawienie się innowacji pociąga za sobą zmiany w relacjach między ludźmi. Innowacje faktycznie nie są możliwe bez zmiany zasad, warunków. Górniak [5, s. 42] uważa za innowacje w systemach społecznych takie intencjonalne zmiany zasad i warunków, gdy następuje w nich istotna zmiana strukturalna, czyli zmiana reguł gry rządzących spowodowana działaniami uczestników życia społecznego.

Istotnym wymiarem każdej zmiany społecznej jest rozwój nowych zdolności i umiejętności zespołowych. Możliwości takiego rozwoju i motywacja do niego są istotnymi warunkami innowacji. Każdej innowacji towarzyszy zatem proces zespołowego uczenia się jednostek. Zespołowe uczenie się wszystkich uczestników stanowi o sukcesie innowacji [5, s. 42].

Wnioski dla samorządów

Miasto, wykorzystując swój potencjał naukowy i materialny, działając pod wpływem różnych czynników i stosując innowacje, powoduje zmiany (społeczne, techniczne, instytucjonalne, itp.), które określają tempo rozwoju kompleksowego miasta, a także poziom życia jego mieszkańców.

Głównymi zadaniami władzy miasta dla stymulowania rozwoju innowacyjnego są:

- 1) kształtowanie jedności w mieście co do kierunków rozwoju miasta, wyznaczenia głównych priorytetów rozwoju w celu koncentracji istniejących środków właśnie na tych obszarach;
- 2) zapewnienie warunków do lepszej i szybszej wymiany informacji między podmiotami miasta i ich otoczeniem;
- 3) wspieranie rozwoju edukacji i badań naukowych w mieście;
- 4) promowanie uczestnictwa lokalnych przedsiębiorstw w międzynarodowym podziale pracy.

Aktywizacja działalności innowacyjnej w mieście może być osiągnięta przez realizację programów ukierunkowanych na wspieranie innowacji. Taki program rozwoju innowacyjnego powinien koncentrować się na rozwiązywaniu najważniejszych problemów rozwoju miast za pomocą stworzenia zasadniczo nowych technologii, narzędzi produkcyjnych, materiałów, osiągnięcia w średniej i długiej perspektywie priorytetów w zakresie innowacji na poziomie lokalnym.

Rozwój miasta można nazwać innowacyjnym, jeśli wszystkim jego dziedzinom właściwe są dynamizm, gotowość do konkurencji, poszukiwania i odkrywania nowych idei i rynków.

Literatura

- [1] Barnes T. J., 2003, *Reading Economic Geography*. Blackwell Publishing, Cornwall.
- [2] Blakely E. J., Leigh N. G., 2010, *Planning Local Economic Development: Theory and Practice*. SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks.
- [3] Domański R., 1997, *Przestrzenna transformacja gospodarki*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- [4] Florek M., 2006, *Podstawy marketingu terytorialnego*. Wyd. AE, Poznań.
- [5] Górniak J., 2001, *Innowacje społeczne a zarządzanie publiczne. Głos do debaty nad sposobami rządzenia. Studia z zakresu zarządzania publicznego*. Wyd. AE, Kraków.
- [6] Hitt M. A., Ireland R. D., Hoskisson R. E., 2007, *Strategic Management: Competitiveness and Globalization*. Thomson Learning, Inc., Mason.
- [7] Huczek M., 2006, *Rola samorządu terytorialnego w rozwoju innowacyjności lokalnej*. "Zarządzanie i Marketing" z. 1, s. 27-34.
- [8] Jałowiecki B., 2002, *Zarządzanie rozwojem aglomeracji miejskich*. Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Białystok.
- [9] Kaleta A., 1998, *Aktywizacja społeczności lokalnych (na przykładzie gmin województwa toruńskiego)*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- [10] Markowski T., 1999, *Zarządzanie rozwojem miast*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- [11] *Oficjalna strona internetowa państwowego urzędu statystyki Ukrainy*. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- [12] Parysek J. J., 2001, *Podstawy gospodarki lokalnej*. UAM, Poznań.
- [13] Wiatrak A. P., 2005, *Uspołecznienie przygotowania i realizacji strategii rozwoju gminy. Zarządzanie rozwojem lokalnym*. Fundacja Współczesnego Zarządzania, Białystok.
- [14] Бенювська Л.Я., 2005, Проблеми реалізації програм інноваційного розвитку регіону, [w:] Фінансово-економічні та інституційні чинники розвитку регіону: матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції. Рута, Чернівці.
- [15] Бережнов Г., 2009, Конкурентное развитие региона как концепция. "РИСК" nr 4, s. 4-7.
- [16] Бондарь К. Л., 2005, Інноваційна стратегія держави в світлі теорії інституціоналізму, [w:] Фінансово-економічні та інституційні...*op. cit.*
- [17] Бузинар Б. А., 2005, *Інноваційна інфраструктура як фактор зростання експортного потенціалу регіонів України*. Фінансово-економічні та інституційні чинники розвитку регіону: матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції. Рута, Чернівці.
- [18] Гаровникова М. В., 2006, Инновационная экономика – основа развития хозяйства региона. "Экономика и управление" nr 5, s. 23-26.
- [19] Гладинець Н., 2008, Вплив інноваційного потенціалу на соціально-економічний розвиток регіону. "Економічний аналіз" nr.3, s. 30-34.

- [20] Гуменюк Д. О., 2005, *Фінансове стимулювання інноваційного розвитку*, [w:] Фінансово-економічні... *op. cit.*
- [21] Гуриев С., 2011, *Экономическое развитие*. РЭШ, Москва.
- [22] Гусаков М. А., Рогова Е. М., Проскура Д. В., 2008, Инновационное направление развития регионов. “Экономика и управление” nr 1, s. 27-31.
- [23] Демченко В.В., 2005, Зовнішні та внутрішні фактори інноваційного розвитку прикордонних регіонів, [w:]Фінансово-економічні... *op. cit.*
- [24] Долішній М. І., Семів Л.К., 2004, Людський вимір стратегії регіонального інноваційного розвитку, [w:] Стратегія регіонального розвитку: методологія формування, муніципальна специфіка, механізм реалізації: матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції. Рута, Чернівці.
- [25] Закон України “Про інноваційну діяльність”, 2002. “Відомості Верховної Ради” nr 36.
- [26] Кахович Ю. О., 2010, Спільні підприємства та їх роль у контексті стратегічних пріоритетів України. “Вісник Академії митної служби України. Серія “Економіка”, nr 1(43), http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_econ/2010_1/Kahovych.htm.
- [27] Куцай Н. С., 2008, Проблеми дослідження підходів до трактування поняття “інноваційний потенціал регіону”. “Проблеми економіки і управління. Вісник Національного університету “Львівська політехніка” nr 628, s.192-197.
- [28] Лошенко В. С., 2004, Регіональний аспект державної науково-технічної політики [w:] Стратегія регіонального розвитку... *op.cit.*
- [29] Луцків О.М., 2004, Вплив інновацій на ефективність використання виробничого потенціалу [w:] Стратегія регіонального розвитку... *op. cit.*
- [30] Морошкина М.В., 2009, Теории экономического развития и новые теории регионального роста [w:] Инновационное развитие: Материалы I Молодежного экономического форума. КарНЦ РАН, Петрозаводск.
- [31] Сіройч З. С., 2009, Демографічні та соціально-економічні проблеми розвитку міських агломерацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економічних наук. Київ.
- [32] Том'юк Т. Е., 2004, Регіональні важелі управління інноваційною діяльністю та зарубіжний досвід [w:] Стратегія регіонального розвитку... *op. cit.*
- [33] Чухрай Н., Патора Р., 2006, Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві. Кондор, Київ.
- [34] Шаров Ю. П., 2001, Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти. Вид-во УАДУ, Київ.